

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

КОБЗЄВА Тетяна Анатоліївна - старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки юридичного факультету Сумського державного університету, кандидат юридичних наук

УДК 342.5(477)

В статті з урахуванням наукових поглядів учених проаналізовані підходи к толкованию таких понятий, как «статус», «право» и «административно-правовой статус». Определены важные составляющие элементы административно-правового статуса. С учетом анализа норм национального законодательства сформулировано авторское понятие «административно-правового статуса общегосударственных субъектов управления финансовой системой Украины».

Ключові слова: статус, право, адміністративно-правовий статус, суб'єкт, правовий статус, загальнодержавний суб'єкт управління.

Постановка проблеми

Досліджуючи суть управління фінансовою системою України слід зауважити, що важлива роль при цьому належить саме суб'єктам загальнодержавного рівня. Зазначені суб'єкти є загальнодержавними, оскільки їх діяльність пов'язана не тільки із здійсненням управління фінансовою системою, а й має вплив майже на всі сторони суспільного життя. Як цілком слушно зауважують у науково-правових колах, здійснюючи діяльність з багатьох напрямів, такі органи реалізують у тому числі й фінансову, що не є для них основною або єдиною. Саме через їх багатоспрямованість важливе значення має визначення адміністративно-правового статусу зазначених суб'єктів, у тому числі, і в сфері управління фінансовою системою України.

Стан дослідження

Теоретичні аспекти щодо тлумачення поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів державного управління розглядалась у наукових дослідженнях В. Авер'янова, О. Бандурки, Д. Бахрака, Ю. Битяка, І. Бородіна, І. Голосніченка, Є. Додіна, Л. Ковалю, А. Комзюка, В. Манохіна, І. Пахомова, Г. Петрова, Ю. Тихомірова, В. Цветкова, Ю. Шемшученка та інших. Проте більш детального дослідження потребує визначення адміністративно-правового статусу загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою України.

Тому метою статі є: узагальнення теоретичних підходів щодо визначення поняття адміністративно-правового статусу загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою України.

Виклад основного матеріалу

Вирішити поставлене вище наукове завдання здається можливим шляхом визначення адміністративно-правового статусу загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою. Як справедливо із приводу вищенаведеного наголошує авторський колектив підручнику “Адміністративне право. Загальна частина. Академічний курс”, що основне завдання призначення категорії “адміністративно-правовий статус” полягає в деталізації особливих ознак суб'єктів права та правовідносин. Учені наголошують, що у визначені будь-якого

суб'єкта акцентується увага саме на його ролі та місці в системі права (правовідносин) та на те, чим він відрізняється від інших суб'єктів [1, с. 141]. Отже, необхідним є визначення сутності такого поняття як "адміністративно-правовий статус". Як слідує з аналізу вищенаведеного поняття, його складовими виступають такі категорії як "адміністративно-правовий" і "статус". Так, словосполучення "адміністративно-правовий" є складовою, що характеризує досліджуване явища. У свою чергу, воно складається із сполучення двох слів "адміністративно" й "правовий". Якщо використувати семантичний аналіз, то слід зазначити, що слово "адміністративний" тлумачать у кількох значеннях: 1) те, що стосується адміністрації – чиновники високого рангу, які перебувають на службі в органах, які здійснюють виконавчу владу; керівний орган установи, організації, підприємства, організації тощо; особи, які керують установою, підприємством, організацією тощо; 2) властиво адміністраторові, тобто керівнику установи, організації, підприємства тощо; 3) організаторський (спрямований на організацію чого-небудь) [2, с. 12, 853].

Говорячи про таку складову досліджуваного поняття як "правовий" слід зазначити, що воно походить від такого складного та багатоаспектного поняття як "право". Виникнення категорії "право" в науково-правових колах пов'язують з виникненням і розвитком держави. Зокрема, наголошується на тому, що в родовому суспільстві взаємини людей регулювалися головним чином звичаями. З утворенням держав виникла необхідність у державно-владному регулюванні суспільних відносин за допомогою права. Спочатку роль державної влади зводилася переважно до санкціонування звичаїв (звичаєве право), надання загальнообов'язкового характеру певним релігійним нормам тощо. Але поступово правотворча діяльність стає монополією держави в особі її спеціальних законодавчих органів і судів (прецедентне право). Держава відіграє особливу конститутивну роль щодо права, бо тільки вона здатна забезпечити загальнообов'язковість соціальних норм у масштабах усього суспільства.

Саме в цьому полягає головна відмінність права від норм моралі й інших неправових норм, які не забезпечуються методами державного примусу [3, с. 5]. Про складність вищенаведеного поняття свідчить тільки його семантичний аналіз. Зокрема, авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови зауважує, що слово "право" вживається задля позначення: виборюваного народом справедливого соціального ладу та законодавства; законодавства; системи встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю панівного класу або всього народу; здійснювану державою форму законодавства, що залежна від соціального устрою країни; інтересів певної особи, суспільної групи тощо, які спираються на закон, релігійні постулати, давні звичаї тощо; обумовлений постановою держави, установи тощо захист інтересів і можливостей особи щодо участі в чому-небудь, оскарження чогось і таке інше; обумовлену певними обставинами підстави, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватись чим-небудь [2, с.1101]. Поняттям "право" оперують також і в філософських працях і розкривають його як один із провідних регуляторів людської суспільної життєдіяльності, неодмінною складовою соціального способу людської життєдіяльності й особливою сферою професійної діяльності, що виникає на ґрунті забезпечення зазначеної складової життєдіяльності [4, с. 163]. Досліджуючи поняття "право" з юридичної позиції, наведемо його традиційне визначення, що міститься в шеститомній юридичній енциклопедії, – система соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання та виконання яких забезпечується державою [3, с. 5].

Окрім вищенаведеного, доречно наголосити на тому, що досліджувану категорію в науково-правових колах розглядають із урахуванням її поділу на суб'єктивне та об'єктивне право. Так, під суб'єктивним правом розуміють правові норми та принципи як певні юридично визнані можливості (свободи) суб'єкта права задовольняти власний інтерес. У даному випадку

термін “суб’єктивне” означає, що наданими можливостями (правами та свободами) суб’єкт за своїм розсудом може скористатися чи не скористатися, усе залежить від його волі (інтересу) й свідомості [5, с. 235]. Отже, можна дійти до висновку, що “право” як складова поняття “адміністративно-правовий” не використовується в його “суб’єктивному” значенні, оскільки “суб’єктивне право” вказує на повноваження суб’єктів правовідносин, які закріплені в положеннях нормативно-правових актів – праві об’єктивному. Зокрема, під об’єктивним правом у науково-правових колах розуміють систему діючих у державі правових норм і принципів. Вони встановлені (чи визнані) державою як регулятор суспільних відносин, забезпечені нею. У даному випадку термін “об’єктивне” означає, що вони одержали об’єктивізацію в офіційних державних актах, тому незалежні від індивідуального інтересу (волі) та свідомості суб’єкта права (окрім “автора” цих норм) [5, с. 235]. Отже, в досліджуваному випадку поняття “право” використовується в його об’єктивному значенні й вказує, що статус суб’єктів управління фінансовою системою визначено в нормах чинного національного законодавства. При цьому така складова досліджуваного поняття, як “адміністративний”, вказує, що вищенаведені норми є нормами адміністративного права.

Останньою складовою досліджуваного поняття виступає категорія “статус”. Авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови слово “статус” тлумачать як правове становище громадян, державних і громадських органів, міжнародних організацій тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі [2, с. 1387]. Поняттям “статус” активно оперують філософи, психологи й соціологи. Зокрема, використовується термін “статус соціальний”, під яким у зазначених вище колах розуміють співвідносне положення (позицію) індивіда або групи в соціальній системі, яке визначається по ряду ознак, специфічних для даної системи (економічних, професійних, етнічних та ін.). Люди, що володіють одним і тим же статусом, виявляють

ряд схожих особистісних рис, що позначаються як “соціальний тип” особистості. Залежно від того, чи займає людина дану позицію завдяки спадкоємним ознакам (раса, соціальне походження тощо) або завдяки власним зусиллям (освіта, заслуги), розрізняються відповідно “приписаний” і “набутий” статус. Кожен статус може порівнюватися з іншим з тією чи іншою ознакою, співвідносними з панівною системою цінностей, набуваючи, таким чином, певний соціальний престиж. Західні соціологи, досліджуючи проблему статусу, спираються значною мірою на теорію М. Вебера, який, протиставляючи свої погляди історичного матеріалізму, стверджував, що стратифікація суспільства визначається не тільки економічними (доступ до суспільного багатства) та політичними (влада, право), але й соціальними (престиж) показниками. За Вебером, статус (він вживав термін “stand”, який позначає не тільки положення в суспільстві, а й стан) – це спільність людей, заснована на специфічному стилі життя, що включає набір звичок, цінностей, вірувань, уявлень про честь та інші психологічні моменти. Кожному стилю життя відповідає більш-менш висока оцінка (пошана), й люди, домагаючись такої оцінки, засвоюють певні норми й уявлення. Поняття “статус” застосовується також у співвідношенні з поняттям “ролі соціальної”. У такому разі статус позначає сукупність прав та обов’язків, а роль – динамічний аспект статусу, тобто певну поведінку. У західній соціології та соціальної психології це значення статусу психологізується, коли воно зводиться до уявлень індивіда про власну позицію або уявленням інших про його позицію [6, с.626].

Наступним доцільно розглянути, яким чином науковці тлумачать поняття «адміністративно-правового статусу». На думку деяких науковців, адміністративно-правовий статус – це встановлена законом та іншими правовими актами сукупність прав і обов’язків, що гарантують участь в управлінні державними справами і задоволення публічних та особистих інтересів через діяльність державної влади й органів місцевого самоврядування [7, с. 21]. Заслугове

на увагу думка С.Г. Стеценка, котрий стверджує, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність. Автор наголошує, що кожний суб'єкт адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу. Чинники, що впливають на прояви адміністративної дієздатності (вік, стать, стан здоров'я, належність до певних соціальних груп), також видозмінюють характеристики адміністративно-правового статусу [8, с.92-93]

Таким чином, адміністративно-правовий статус суб'єктів управління фінансовою системою являє собою врегульовану нормами адміністративного права, закріплену на законодавчому рівні сукупність їх завдань, прав та обов'язків (повноважень), функціонального призначення, що характеризує таких суб'єктів, як таких, що здійснюють управління в зазначеній сфері.

У контексті досліджуваного питання варто підкреслити, що важливою складовою адміністративно-правового статусу, в тому числі суб'єктів, які здійснюють управління фінансовою системою, виступає їх правосуб'єктність. У науково-правових колах зауважують, що правосуб'єктність дуже тісно пов'язана з правовим статусом, оскільки вона концентрує в собі ті юридично значущі ознаки та характеристики, що перетворюють конкретного реального суб'єкта на носія певного правового статусу. При цьому окрему увагу слід звернути на те, що нерідко такі поняття, як “правосуб'єктність” і “адміністративно-правовий статус”, сприймаються як синоніми, складові частини одне одного, як загальне й часткове. Ми погоджуємося з думкою, відповідно до якої вищенаведені підходи не можна вважати правильними, оскільки вони не базуються на позиціях загальної теорії права. Як цілком слушно було зауважено, сьогоденний стан розвитку правової науки дозволяє впевнено зазначити: адміністративна правосуб'єктність – це здатність суб'єкта мати та реалізовувати права й виконувати

обов'язки (можна сказати, що це – право на право), а адміністративно-правовий статус – це вже реально існуючі права й обов'язки [1, с. 143-144]. Отже, розглядати загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою необхідно з урахуванням їх адміністративно-правового статусу, який вказує на те, що такі суб'єкти є реальними учасниками правовідносин і мають право, а в деяких випадках і зобов'язані вчиняти дії, направлені на здійснення управління зазначеною сферою суспільного життя.

Висновок

Таким чином, під адміністративно-правовим статусом загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою України слід розуміти встановлену нормами адміністративного права сукупність повноважень (прав та обов'язків) державних органів, предмету їх відання (завдань і функцій), які вони реалізують як реальні учасники правовідносин, пов'язаних із здійсненням мобілізації, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів, а також здійсненням контрольної діяльності у сфері управління фінансовою системою, за виконання й належну реалізацію яких такі органи несуть встановлений чинним національним законодавством вид юридичної відповідальності.

Шляхом аналізу нормативно-правових актів, адміністративно-правовий статус загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою запропоновано класифікувати наступним чином: 1) вищі органи державної влади – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України; 2) центральні органи виконавчої влади: а) для яких діяльність з управління фінансовою системою не є профільною: міністерства, агентства; б) центральні органи виконавчої влади, для яких діяльність із управління фінансовою системою є основною: Мінфін України, служби й інспекції.

Література

1. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / За заг. ред. академіка НАПрН Укра-

АНОТАЦІЯ

У статті з урахуванням наукових поглядів вчених проаналізовані підходи до тлумачення таких понять, як «статус», «право» та «адміністративно-правовий статус». Визначено важливі складові елементи адміністративно-правового статусу. З урахуванням аналізу норм національного законодавства сформульовано авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою України.

SUMMARY

In the article on the basis of scientific views analyzed approaches to the interpretation of such notions as "status", "right" and "administrative and legal status." Defined important components of administrative and legal status. Given the structural analysis of the legislation formulated the concept of the author's vision of administrative and legal status of subjects of national financial management system of Ukraine.

їни О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

3. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : "Укр. енцикл.", 1998. – Т. 5 : П – С. – К. : Вид-во "Юридична думка", 2003. – 736 с.

4. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. – Львів : "Магнолія 2006", 2011. – 352 с.

5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : Підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.

6. Философский энциклопедический словарь / Редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989 – 815 с.

7. Бояринцева М. Адміністративно-правовий статус громадян: до питання про склад елементів / М. Бояринцева // Право України. – 2002. – № 2. – С. 21 – 25.

8. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : [Навчальний посібник] / Семен Григорович Стеценко. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.